

Helmonds

HEEM

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

winter 2015
€ 2,95

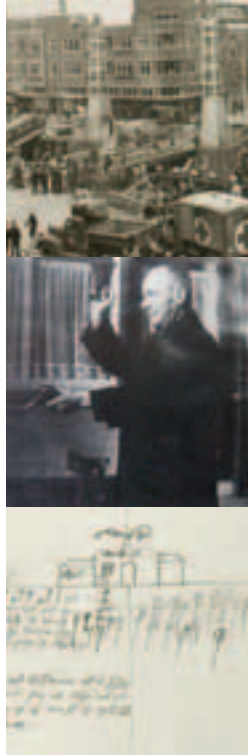
27

*Jan de Belleman
Een bevrijder van Helmond
Kannen met drie oren en loden pegels*

inhoud

Van de redactie.....	3
Van de bestuur.....	4
Agenda.....	5
Korte berichten.....	6
Kissebissen over Cruysshotse bomen.....	12
Helmonds oudste couranten.....	14
Jan de Belleman.....	16
Een bevrijder van Helmond.....	18
Kannen met drie oren en loden pegels.....	26
Begunstigers.....	31

Van de redactie

Karel de Vijfde zou ooit in *'Herberg de Wildeman'* aan de Markt een kan bier hebben besteld. Het aanreiken daarvan zou niet volgens de toen geldende beleefdheidsregels en omgangsvormen hebben plaatsgevonden. Als gevolg zou in Helmond het bier enkel nog getapt mogen worden in kannen met drie oren. In de middeleeuwen en latere tijdsspanne, werd zowel in Vlaanderen als in onze omgeving, van dat drie-orig drinkgerei veelvuldig gebruikt. Op archeologische plekken in de binnenstad worden ze nog regelmatig gevonden. Sommigen zijn met een druppel lood *'gepegeld'*. Daarmee vormden ze een eenheidsmaat om accijns op bier te heffen.

Dat het landgoed Cruysshot op de grens van Helmond en Bakel lag, leidde in diezelfde tijd tot een conflict dat door de Raad van Brabant moest worden beslist. De erfgename en bewoonster van de hoeve, Margaretha van Vladeracken, tolereerde niet dat Helmond bomen pootte in de nabijheid van haar hofstede. Zij wilde de bebossing zelf beheren en zodoende het stuifzand weren dat op haar grond terecht kwam. Bovendien eiste zij het genot en alleengebruik van het hout. Uiteraard kwam er einde aan het gekissebis, al is er waarschijnlijk geen vonnis geweest.

In recentere tijden verschenen de kranten *'Het Nieuws van de Week'* en *'De Zuidwillemsvaart'*, maar het blijken niet de oudste nieuwsbrieven van onze stad te zijn. Het eerste krantje *'Marktberigten van Helmond en Eindhoven'* kwam in januari 1847 uit. Naast de prijzen publiceerde

het periodiekje de Burgerlijke Stand en enige advertenties. In dezelfde periode verscheen ook *'Helmonds Marktprijzen'*. Behalve die prijzen en het broodtarief, bevatte ook deze uitgave de Burgerlijke Stand evenals enige nieuwsgaring. Mocht u willen weten hoe het een groep jeugdige *'muzikanten'* op een gure winterdag verging, lees dan het artikel *'Helmonds oudste couranten'*.

Een van de laatste nog levende bevrijders van Helmond is Raymond Parker. Mogelijk is hij zelfs de allerlaatste. De nu negentigjarige Engelsman bracht onlangs een bezoek aan Helmond. De stad ligt hem nauw aan het hart vanwege zijn belevenissen in de oorlogstijd, maar ook omdat hij hier zijn vrouw Willy leerde kennen. Raymond vertelt hoe hij als field engineer verantwoordelijk was voor de radiocommunicatie met het hoofdcommando en hoe de Engelse bevrijders, via een omtrekkende beweging, Helmond bereikten. Omdat de vaste oeververbindingen waren gebombardeerd, werd een baileybrug aangelegd als tijdelijke vervanging van de Veestraatbrug. Echt bizar verliep zijn reis naar Helmond nadat hij in Wilhelmshaven was gestationeerd.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 april 2015.

Kopij kunt u tot 1 februari inzenden aan redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van
Heemkundekring Helmont.
Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur

voorzitter

C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond
T: 0492 - 537094
E: c.verhofstadt@heemkundekringhelmont.nl

secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond
T: 0492 - 534857
E: w.lieshout@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond
T: 0492 - 520945
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

G. van Liempt, van Weerden Poelmanstraat 14,
5703 CS Helmond,
T: 0492 - 554233
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Vacature

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Inlichtingen

algemeen:

E: info@heemkundekringhelmont.nl
Het Baken:
E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Public relations

G. van Liempt, T: 0492 - 554233
E: pr@heemkundekringhelmont.nl

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,
Marinus van den Elsen
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out:

Marinus van den Elsen
Druk: Drukkerij Van Stiphout

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Willem Nieuwland, Henk van Dijk, Familearchief Parker, Berry Wijnen,
RHCE, Hans Vogels, Marinus van den Elsen

Omslag voorzijde: Het kasteel en park van Helmond in wintertooi
(foto Willem Nieuwland).

Omslag achterzijde: Beeld van Maria met kind in de Molenstraat
(foto Marinus van den Elsen).

Van het bestuur

De verhuizing naar ons nieuwe onderkomen in *Het Baken* is voorspoedig verlopen. De ruimte waar eerder een drukkerij in was gevestigd, heeft door een grondige schilderbeurt een ware metamorfose ondergaan. De verplaatsing vond plaats op 29 september en werd uitgevoerd door Verhuisservice Nederland. Honderd door het bedrijf aangeleverde verhuisdozen leek nogal veel, maar we kwamen er schromelijk aan tekort. Toch werd de verhuizing op één dag gerealiseerd. Dat is mede te danken aan de inzet van een groep vrijwilligers uit eigen gelederen, waarvoor we zeer erkentelijk zijn.

Door een volledig nieuwe inboedel ziet de heemkamer er fantastisch uit. Het kant en klare meubilair werd geleverd door Meubel Outlet Asten. Vrijwilligers van *Het Baken* hebben hun vakkennis getoond met de vervaardiging van een wandrek dat zijn weerga niet kent. Het meubel beslaat een volledige wand en is met een

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stadshobbycentrum 'Het Baken', Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend. Hier willen wij u behulpzaam zijn bij het uitzoeken van uw stamboom. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de heemkamer toegankelijk voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

archieftap tot in alle hoeken bereikbaar. Dit huzarenstuk is in slechts enkele weken gerealiseerd, waarvoor hulde.

Wij beschikken nu over een werkbare heemkamer waar het goed toeven is en waar het beheren van de Helmondse historie verwezenlijkt kan worden. Wij zien uw bezoek graag tegemoet.

De beste wensen voor u en uw naasten voor het heemjaar 2015.

Een overzicht van de nieuwe heemkamer in 'Het Baken' aan de Pastoor van Leeuwenstraat. (foto Hans Vogels)

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. *Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.*

AGENDA

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 20 januari

Lezing door mevrouw K. Douma:
“De adel in Noord-Brabant in de 19e en 20e eeuw”.

De adel in Brabant is als regionale adelsgroep in de geschiedschrijving goeddeels buiten beeld gebleven. In de lezing wordt deze vergeten groep over het voetlicht gebracht. Allereerst komen de algemene adelsaspecten ter sprake. Wat is koninkrijksadel en hoe en waarom werd deze gevormd? Daarna wordt de situatie in Noord-Brabant anno 1813 besproken. Naast enkele adellijke geslachten zullen ook de familie Wesselman en de Freule van Croy de revue passeren.

Stof genoeg voor een interessante lezing door Klaasje Douma. Na afronding van haar studie Cultuur-wetenschappen is zij sinds enkele jaren als buitenpromovendus aan de Universiteit van Tilburg bezig met een promotieonderzoek naar de adel in Noord-Brabant in de 19e en 20e eeuw.

Wijkhuis De Lier, Van Kinsbergerstraat 1, 5703 BW Helmond.

Aanvang 20:00 uur. Eigen bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

Dinsdag 24 februari Jaarvergadering

Wijkhuis De Lier, Van Kinsbergerstraat 1, 5703 BW Helmond. Aanvang 20:00 uur.

Dinsdag 24 maart

Lezing door de heer E. van de Kerkhof: **“De rol van Helmond bij de ontginning van Deurne”.**

Nergens in Brabant vond men zoveel woeste grond als in de gemeente Deurne. Behalve de uitgestrekte heide, had deze gemeente ook een groot oppervlak aan veen, die zich aan weerszijde van de provinciale grens uitstreckte. De Peel zou wel eens gedoemd kunnen zijn er woest en leeg bij te blijven liggen. Maar in 1800 rapporteerde de landdrost in Brabant E. de la Court, dat het gebied best ontgonnen kon worden en hij gaf daarbij meteen de werkwijze aan.

De voormalige journalist E. van de Kerkhof vertelt over die ontginningen en is op zoek gegaan naar Helmondse elementen in deze geschiedenis. Zo had de familie Carp nogal wat aandelen in de Maatschappij Helenaveen en was de Helmondse burgermeester Van Hout betrokken bij de oprichting van de Grondmij.

De Kamenij, Jeroen Boschstraat 19, 5702 XP Helmond.

Aanvang 20:00 uur. Eigen bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

Donderdag 23 april

Excursie naar **“Streekmuseum Land van Peel en Maas”**. *Nadere informatie volgt.*

Donderdag 21 mei

Excursie naar **“Natuurtuin de Robbert en de Bundertjes met IVN”**. *Nadere informatie volgt.*

Boekbespreking

Het historische magazine 'Het leven in Helmond' is een initiatief van uitgeverij Optima en wordt in samenwerking met Heemkundekring Helmont uitgebracht.

Van draadnagels tot mechatronica

Helmond staat van oudsher bekend als textielstad. Niet onlogisch vanwege de lange textieltraditie die nog steeds levend is. De metaalindustrie is echter al decennia lang belangrijker. Velerlei vormen van metaalproductie vinden hier plaats, met name de fabricage van draadproducten zoals spijkers, bouten en schroeven. Helmond is met meer dan 150 jaar ervaring leidinggevend in deze bedrijfstak.

De negende editie van 'Het leven in Helmond' handelt verder over enkele metaalgieterijen, waarvan Chr. van Dongen het meest succesvol was. Theodoor van Laarhoven had een ringieterij die de naam De Kluis droeg. Het bedrijfje was dan ook gevestigd in het voormalige jachthuis van de heren van Helmond in de Warande. Maar de meest aansprekende metaalproducent was Begemann die grote bekendheid genoot met de productie van pompen, bruggen en overkappingen. Enkele projecten van dit bedrijf komen voor op de Werelderfgoedlijst.

Eten en drinken

De maaltijden waren vroeger vrij sober, maar de maag moest worden gevuld om in leven te blijven. Luxe zocht men liever in overvloed dan in verfijning. Aardappels stonden dan ook vrijwel altijd op het menu. In de volksmond werden ze het 'brood van de armen' genoemd. De stampot, die in Helmond doorgaans als petazzie wordt aangeduid, stond frequent op het menu en nog steeds staat de wortel- en moespetazzie hoog genoteerd.

Door de invloed van andere culturen en de instroom van gastarbeiders veranderde het eetpatroon. De vele Chinese, Griekse, Italiaanse en Joegoslavische restaurants zijn daar een voorbeeld van. Pizza, couscous en rijstschotels behoren nu tot het dagelijkse menu, al zijn de typische Helmondse gerechten nog niet vergeten. Als u toch herinnert wilt worden aan napjes, skruwsaws, hauwkes of een inskieter, lees dan uitgave tien: 'Over horeca, petazzie, vástfrèters en nog meer'.

Te voet en op de fiets langs monumentale panden

De gemeente Helmond mag zich verheugen op 74 rijks- en 316 gemeentelijke monumenten. Omdat het te ver gaat deze allemaal te beschrijven, biedt 'Het leven in Helmond' twee routes aan die langs 80 monumenten voeren en lopend of fietsend kunnen worden afgelegd. Ze staan op plattegronden ingetekend en zijn zo samengesteld dat ze een historisch beeld van de stad vormen. Beide routes beginnen en eindigen op de Markt en hebben een lengte van ongeveer acht kilometer. Van de passerende monumenten wordt in het magazine een beschrijving gegeven. Bovendien staan in vier kaderteksten een aantal bouwwerken beschreven die beslist een bezoek waard zijn, maar die niet in de route konden worden opgenomen.

De magazines zijn voor € 4,95 per stuk verkrijgbaar bij de boekhandel en supermarkten, en voor leden van Heemkundekring Helmont tegen een gereduceerde prijs in de heemkamer.

Maak gebruik van onze digitale nieuwsbrief

Om een directere communicatie met de leden te bevorderen, starten wij met het gebruik van een digitale nieuwsbrief. Zo kunnen wij u te allen tijde naar behoren informeren. Helaas is het bestand met mailadressen nog maar matig gevuld. Daarom verzoeken wij u nogmaals uw digitale adres door te willen geven, zodat u de mailings ook daadwerkelijk kunt ontvangen. Hebt u zich wel geregistreerd maar desondanks geen nieuwsbrief ontvangen, dan is er wellicht bij de aanmelding iets fout gegaan of is uw adres misschien veranderd. Gelieve ons de wijziging te melden.

Voor melding of wijziging:
g.liemp@heemkundekringhelmont.nl

RECENSIE

Bezoek aan J. A. Raymakers & Co B.V.

Rond 1960 was de textielproductie in Helmond op zijn hoogtepunt, maar het belang van de sector nam in de jaren daarna zienderogen af. Dat geldt echter niet voor de textiel fabriek Raymakers & Co, want dat is nog altijd een gerenommeerd bedrijf. Daarom was het ook een uitstekend initiatief van de 'werkgroep lezingen en excursies' om een bezoek aan deze onderneming te brengen.

De Koninklijke Textiel fabriek Raymakers & Co, met vestigingen in Helmond en Gemert, maakt deel uit van het Nederlandse textiel erfgoed en heeft bijna tweehonderdvijftig jaar ervaring. De firma draagt met trots de titel 'Koninklijk'. Deze blijk van verdienste werd in 1951 verleend en is een herkenning die wordt toegekend aan ondernemingen die producten maken van uitstekende kwaliteit. Raymakers heeft zich gericht op de productie van poolweefsel (velours). De vennootschap wordt wereldwijd gerespecteerd als marktleider en meest innovatieve maker van gordijnen en meubelstoffen.

Een groep geïnteresseerde excursiegangers kreeg op 18 september een inzicht in het productieproces. Daarvoor werd eerst een bezoek aan de Gemertse vestiging gebracht. Daar wordt de velours in twee lagen geweven, waarbij het poolgaren de lagen met elkaar verbindt. De scheiding gebeurt op de weefmachine

zelf, middels een vlijmscherp mes. Het doek is voor Gemert het eindproduct, maar voor de finishing touch is de Helmondse vestiging verantwoordelijk. Hier wordt het weefsel op de juiste kleur gebracht, evenals kreukherstellend en waterafstotend gemaakt. Zo krijgt het een rijke en weelderige uitstraling. Een constante controle tijdens het complexe productieproces staat borg voor een duurzaam product.

Het velours geniet mondiale bekendheid, zowel in het lagere als het hogere segment. Aardig om te weten is dat een belangrijk deel van de meubelstoffen naar Polen en Mexico wordt geëxporteerd. Polen produceert de meeste meubels voor de Europese markt, Mexico doet dat voor het westelijke halfrond.

RECENSIE

Valkerij- en Sigarenmuseum Valkenswaard

Het moet beslist stimulerend voor de organisatie zijn als er voldoende interesse voor een excursie is. Ook het bezoek op 16 oktober aan het Valkenswaardse Valkerij- en Sigarenmuseum viel zeer in de smaak. Er stonden dan ook visites aan twee musea tegelijk op het programma. Om in de termen van de valkerij te blijven: Het geïnteresseerde gezelschap kreeg een pluim opgestoken, de thuisblijvers werd een loer gedraaid.

Valkenswaard dankt zijn naam aan de valkeniers die tussen 1600 en 1855 van de belendende heide gebruik maakten om hun ambacht te beoefenen. De oorsprong van de valkerij ligt duizenden jaren voor onze jaartelling in Azië, en verspreidde zich via China en Japan naar Europa. De valkerij behelst de kunst een jachtvogel zodanig te manipuleren dat men hem een proovvlucht kan laten maken. Bij hoge vluchten zijn de slechtvalk en de grotere gier- of geervalk favoriet. Voor lage vluchten en de jacht op klein wild, worden de havik en de sperwer ingezet.

Tegenwoordig wordt de valkerij enkel nog bedreven door hobbyisten. Er wordt onder andere gebruik van gemaakt bij de bestrijding van vogeloverlast. In het valkerijmuseum is alles te zien uit vervlogen tijden. Hoe de mensen leefden, wat hun aantrok in de valkenvangst en hoe de vogels gevangen en getraind werden. De Unesco plaatste de valkerij

op de Werelderfgoedlijst en ook in Nederland wordt die als zodanig erkend.

Het sigarenmuseum geeft een beeld van de ontwikkeling in de sigarenmakerij vanaf 1865, totdat anti rook campagnes een inkrimping van de tabaksconsumptie inzetten. Valkenswaard kende ongeveer zeventig grotere en kleinere sigarenfabrieken. De grootsten bereikten internationale allure. Heden ten dage is de geur van de sigaar uit de straten verdwenen, maar niet uit het museum. Daar kun je hem nog opsnuiven en zien hoe de sigarenmakers hun vak beoefenden.

Door middel van films, foto's, gereedschappen, gebruiksvoorwerpen, machines en documenten kom je alles te weten over deze nijverheid. Over de melange, hoe de tabak wordt geteeld en waar die vandaan komt. De excursiegangers weten nu ook wat een strieper is, de thuisblijvers kunnen er naar gissen.

RECENSIE

De Nederlandse geschiedenis van New York

Dinsdagavond 18 november stond in het teken van een lezing over de Nederlandse geschiedenis van New York, door de heer Henk Giebels. Een respectabele groep toehoorders toonde interesse voor de lezing. Heemkundigen zijn dus niet enkel geïnteresseerd in hun eigen leefomgeving, maar ook in de vaderlandse geschiedenis.

Het gebied waar New York ontstond behoorde vroeger toe aan Nederland, maar de indianen zijn de oorspronkelijke bewoners. Henry Hudson, een Engelsman in dienst van de *Vereenigde Oostindische Compagnie*, ontdekte Manhattan in 1609, toen hij de rivier opvoer die nog steeds zijn naam draagt. Hij bedacht dat de pelzenhandel een lucratieve bron van inkomsten betekende en leidde Nederlandse handelsschepen naar het gebied. De handel tussen Nederland en de inheemse bevolking floreerde maar leidde nog niet tot een nederzetting. Dat gebeurde wel in 1626 toen een Nederlands schip arriveerde van de *West-Indische Compagnie*. De opvarenden noemden de locatie Nieuw Amsterdam. Peter Minnewit werd aangewezen als eerste gouverneur van de kolonie die de naam Nieuw-Amsterdam kreeg. Enkele decennia later kocht Minnewit het gebied van de Indianen voor enkele simpele snuisterijen ter waarde van amper zestig gulden.

In 1664 werd Nieuw-Amsterdam veroverd door de Engelsen, die het New York noemden, naar de hertog van York. In 1673 kreeg Nederland het nog even in bezit met Peter Stuyvesant als laatste gouverneur. De naam veranderde in Nieuw-Oranje, maar enige jaren later werd het gebied, in ruil voor het huidige Suriname, definitief overgedragen aan Engeland.

De Nederlandse kolonisten hebben grote invloed gehad op de geschiedenis van de Verenigde Staten. Allerlei geografische namen in de stad New York zijn van Nederlandse oorsprong. Brooklyn komt van Breukelen, Coney Island van Coneyn Eiland, Broadway van Brede Weg en Harlem van Haarlem. Maar er zijn nog meer sporen van de Nederlandse taal te vinden: *stoop* komt van stoep, *cookie* van koekie en *boss* van baas. De *doughnut* is een oliebol met een gat erin, een *bake-oven* is een bakoven en *coleslaw* komt van koolsla. Het handelssysteem in New York is geënt op de Amsterdamse beurs en de scheiding van kerk en staat op een Nederlands idee. Veel elementen in de Amerikaanse samenleving zijn wellicht Nederlands van oorsprong.

Een spook van een smokkelaarster

In de grensstreek tussen Nederland en België werd vóór en na de Tweede Wereldoorlog alles waar iets op te verdienen viel gesmokkeld. Het smokkelgilde stelde alles in het werk om hun handel in veilige havens te brengen. Het heimelijke werk was bedoeld om de slechte levensomstandigheden in die tijd te verzachten. Doorgaans was het smokkelwerk kleinschalig en verliepen de nachtelijke expedities goed, maar ook aan de triomftochten van een smokkelaar komen een einde.

Dat ervoer een zestigjarige Helmondse vrouw die al ontelbare malen de douanebeambten had weten te verschalken. Dagelijks wist ze op geraffineerde wijze een partij chocolade, boter of suiker de grens over te brengen. Toen ze op een avond werd betrapt voerde ze een spookscène op die voor een paar grenscommiezen al te dwaas leek. De beambten, die toch wel vaker verrassende ontmoetingen hadden gehad, waren toch even beduusd toen ze een sinistere gedaante zich zagen ontpoppen tot een fladderende massa die een erbarmelijk geluid uitstootte dat veel weg had van een tiental oehoes.

De wetsdienaren waren door de spookscène niet uit het veld geslagen en hielden de vrouw staande. Maar die krijste dat het schandelijk was dat een fatsoenlijke vrouw in het donker en op dit late uur werd aangehouden. Of de pennenlikkers wel wisten wat voor onguire types er hier bij nacht en ontij rondliepen en dat ze beslist dacht aangerand te zullen worden. Na enig heen en weer gepraat werd de vrouw naar een visiteuze gebracht. De tocht daarheen duurde lang, want ze kon wegens haar

zware last moeilijk lopen. Ze moest geholpen worden door een der douaniers die haar trachtte te ondersteunen, maar telkens met haar sluikgoederen in aanraking kwam.

Bij de visiteuze kwam een dichtgeknoopt beddenlaken tevoorschijn. Een spook schijnt een laken toch niet te kunnen missen. Het was gevuld met chocolade en een fiks aantal pakjes boter. De fiscus werd vriendelijk verzocht de verdienste van de vrouw te willen annexeren, maar zover kwam het niet. Op een onbewaakt ogenblik nam ze de benen. Met succes. Ze hebben haar nooit meer teruggezien.

(Bron: Zuidwillemsvaart, oktober 1936)

Kissebissen over *Cruysschotse* bomen

In de buurt van de Bakelsedijk, nabij het tegenwoordige pompstation van de waterleiding, stond ooit een boerderij die in de volksmond als de Cruysschotse- of Kruisendse hoeve werd aangeduid. De hoeve wordt ook genoemd in het testament van Jonkheer van Doerne, heer van Bakel, die het landgoed na zijn overlijden in 1526 deed toekomen aan zijn weduwe Margaretha van Vladeracken en haar kinderen.

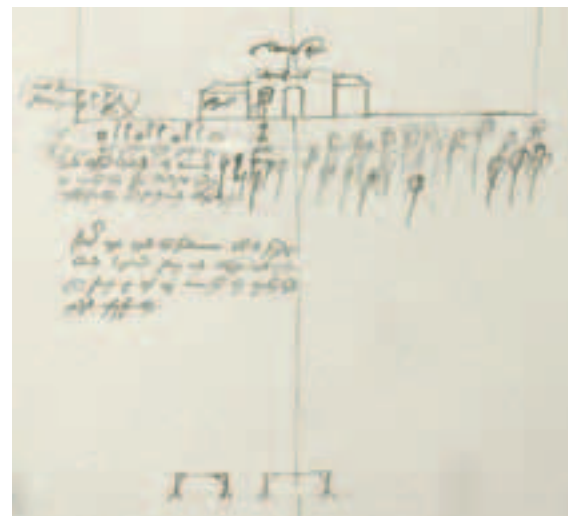
Het landgoed lag precies op de scheiding tussen Helmond en Bakel. Dit leidde tot een conflict dat in 1537 door de Raad van Brabant moest worden beslist. De aanleiding was het, op last van Helmondse regenten, poten van bomen op een direct aan de hoeve grenzend terrein, hetgeen door Van Vladeracken niet werd getoleerd. Helmond beweerde dat de bomen op haar eigen grondgebied stonden. Om hun recht te bewijzen, rooiden ze wat gewas dat daar sinds heugenis stond. De rechter moest uitmaken wie er gelijk had.

In 1536 kwamen, nabij de moeshof van de Cruysschotse hoeve, de Deurnese notaris Gerard Nouts en enkele getuigen bijeen. Voor Helmond verschenen de beide burgemeesters¹, alsmede de schepenen en de deken van de stad. De tegenpartij werd vertegenwoordigd door Margaretha en haar kinderen. Frans Poirters, een der Helmondse schepenen, gaf een verklaring van de kwestie en een specificatie van het gekapte hout. Helmond had volgens hem

kaprecht, omdat de grond waarop het hout gerooid was aan *Die Gemeynt* toebehoorde. Dit was ook het geval met het geboomte in het gebied vanaf Cruysschot tot aan de Kemenade.

Tegen deze feiten protesteerde de weduwe Van Vladeracken met klem en ze wendde zich tot de Raad van Brabant. In een uitvoerig relaas zette haar advocaat bij schrijven van 26 april 1537 uiteen, dat niet Helmond doch alleen 'zij' het recht had om bomen te planten. Niet alleen langs het pad voor haar huis, maar ook op tien roeden van de *gemeynt* Helmond. Zo zou ze het stuifzand kunnen weren dat vanuit die richting op haar grond terecht kwam. Ook eiste zij het genot en alleengebruik van het hout. Dat was altijd zo geweest. Na de laatste Vasten waren zo kort in de nabijheid van haar huis bomen geplant, dat ze met paard en wagen niet meer kon keren.

Door de heren van het gerecht werd een oculaire inspectie² gehouden. Van beide zijden werden bewijsstukken aangevoerd, die hoofdzakelijk uit grensomschrijvingen bestonden. Van Bruheze liep de gemeentegrens over de Nieuwe Dijk in de richting van de Cruysschotse hoeve '*dair den hael hanct*', verder tot aan de scheiding van het landgoed Binderen en vervolgens in de richting *Scepstel* (Scheepstal). Als bewijs dat dit de werkelijke grens was, diende een charter van 1 maart 1326 waarin de grens van de gemeente Bakel was vastgesteld. Daarin werd bijna woordelijk gezegd wat in de Helmondse stukken stond.

De Cruysschotse hoeve staat ingetekend op een oude kaart van het gebied tussen Helmond, Bakel en Scheepstal. De overlast veroorzakende bomen zijn opvallend aangegeven, evenals het naburige galgenveld.
(Collectie RHCE)

Dat het Helmondse gebied zich uitstrekte tot de aangegeven punten, werd mede bewezen door de bewoners van *Het Huis Scepstel* die als wonende binnen Helmond, zich als poorters³ van de stad moesten laten inschrijven alvorens ze van de watermolen aldaar gebruik mochten maken. Een ander bewijs dat het rechtsgebied van Helmond zich tot de genoemde grens uitstrekte, was dat '*die galghe ende justicie van Helmont*' al sinds mensengeugenis langs de weg naar Cruysschot stond. Het was een feit dat die '*justicie ende gerechte*', zich meestal bevond op de grens waar twee heerlijkheden zich '*van malcanderen scheyden*'.

De bewering van Margaretha van Vladeracken dat de bomen het stuifzand van haar landgoed zouden kunnen weren, werd door de Helmondse regenten een bewering genoemd die geen nut had. De hele omgeving was '*gereschte ende gegroest*', dus met gras en weiland bedekt

en dat was '*binnen het memoriaal van menschen*', altijd zo geweest.

Zoals zo vaak is het niet duidelijk welk vonnis werd gewezen. De huidige stadsgrens loopt echter nog steeds zoals hij vijf eeuwen geleden ook al liep. Dat wijst erop dat het recht aan Helmondse zijde zal zijn geweest en dat het geding in Helmonds voordeel zal zijn beslist.

1 In de veertiende- vijftiende en zestiende eeuw kende het bestuur van een stad twee burgemeesters. Hun taak bestond in hoofdzaak uit het innen, beheersen en uitgeven van stadsgelden en had dus veel overeenkomst met de tegenwoordige gemeenteontvangers. Eerste burgemeester was hij, die door de heer uit de voordracht van de schepenen was benoemd. Deze moest de geïnde gelden thuis bewaren of, zoals men het toen noemde 'boeck ende buydel houden'.

2 Met eigen ogen ter plaatse onderzoek doen.

3 Een burger die zich het recht verworven had binnen de poorten van een plaats met stadsrechten te wonen.

Helmonds oudste couranten

door Hans Vogels

Algemeen wordt aangenomen dat 'De Zuidwillemsvaart', die 57 jaar het Helmonds en Peellands publiek van nieuwsgaring voorzag, de oudste courant van Helmond was. Ook 'Het Nieuws van de Week' die iets ouder is dan de legendarische 'De Zuid', blijkt niet de eerste papieren nieuwsbron van onze stad te zijn.

In een reeks curiositeiten die indertijd door notaris Sassen zijn verzameld, bevinden zich enkele incomplete nummers van de eerste nieuwsbladen die Helmond ooit kende. Met een futiele afmeting van slechts 10 bij 17 cm zijn het blaadjes van minimaal formaat. Ze werden uitgegeven door de Helmondse Boekdrukkerij en Binderij A.H. Janssen. Deze drukkerij was al in 1832 bekend en werd in 1850 door L.J. Vanderwee overgenomen.

Het eerste weekkrantje diende hoofdzakelijk voor publicatie van de 'Marktberigten van Helmond en Eindhoven'. Dat is ook de titel die op de voorzijde van het periodiekje staat. De eerste editie verscheen in januari 1847. Naast informatie over de Helmondse warenmarkt zijn ook de Burgerlijke Stand en enkele advertenties opgenomen. Een van die annonces laat weten dat voerman Boonaarts weer met zijn kar naar 's-Hertogenbosch vertrekt. Goederen met deze bestemming kunnen bij hem aan huis bezorgd worden.

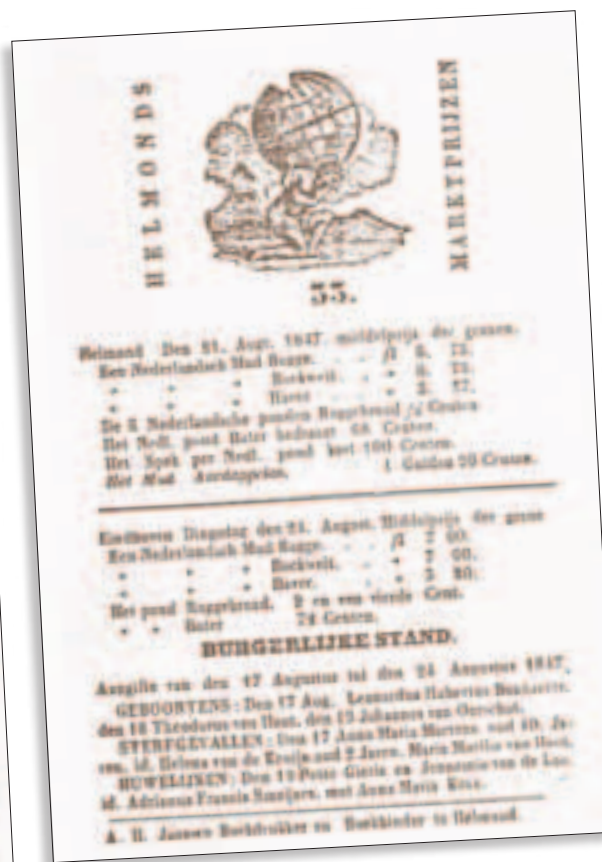
In een andere aankondiging staat dat Harmonie Caecilia voornemens is een concert te geven ter ondersteuning van de armen in de stad. Het bevat ook een artikel over dit pas opgerichte muziekgezelschap, dat verhaalt over de ontvangst van een nieuwe kapelmeester. Daarvoor vertrok het

gezelschap met een aantal jeugdige 'muzikanten' om hem tegemoet te gaan. Splend trok het gezelschap over de Markt, door de Veestraat en langs het kanaal richting sluis 9. Het was zo erbarmelijk koud dat de muzikanten van lieverlee de muziek staakten. Bij de sluis werd de kapelmeester met gejuich ontvangen, waarna de stoet naar

Helmond terugkeerde. In het hotel-restaurant van de weduwe Van Will aan de Kanaaldijk, werden de instrumenten weer op temperatuur gebracht, waarna het gezelschap weer vrolijk door de stad trok.

Het tweede krantje heeft als titel 'Helmonds Marktprijzen'. Hiervan is editie 33 van 21 augustus 1847 bewaard gebleven. Op de voorpagina staat een afbeelding van Atlas die het hemelgewelf op zijn schouders torst.

Behalve de marktprijzen en het broodtarief in Eindhoven, bevat ook deze uitgave informatie over de Burgerlijke Stand. Kennelijk was er destijds weinig vermeldenswaardigs want de achterpagina is geheel leeg gelaten. De gepubliceerde marktprijzen tonen aan dat levensmiddelen destijds in Eindhoven duurder waren dan in Helmond. In Eindhoven kostte een mud rogge of boekweit 7.00 gulden, daarvoor was men in Helmond 6.75 verschuldigd. De prijzen voor haver was respectievelijk 3.90 en 3.57 gulden en voor boter 79 en 68 cent per pond.

In het bulletin staat ook een ingezonden brief. Daarin trekt boekhandelaar Antony Vos, die in het Meistraatje was gevestigd, van leer tegen iemand die hem belasterd heeft door te beweren dat hij zijn boeken te duur verkoopt. Hij vermoedt dat dit praatje is verspreid door studenten van de Latijnse school. Vos levert boeken aan het seminarie en aan pastoors in de regio. De brief wekt de indruk dat men Vos belachelijk wil maken. Om deze extra te kijk te zetten staat in de voet van de brief een hekelvers:

Die van een vos wordt aangerand, om uit zijn streken te geraken, moet ook een vos zijn in verstand, en even slim in zijne zaken.

'Marktberigten van Helmond en Eindhoven' met een artikel over de inhaling van de kapelmeester van Harmonie Caecilia en 'Helmonds Marktprijzen' met de tarieven van 21 augustus 1847. (RHCE)

Jan de Belleman

door Berry Wijnen en Martin Geerts

Een van de meest opmerkelijke figuren die Helmond heeft gekend was Jan Nooijen, die leefde van 1882 tot 1961. Hij was bekend als Jan de Belleman, de stadsomroeper. In 1915 werd hij door het gemeentebestuur aangesteld en dat werk als stadsomroeper heeft hij ruim veertig jaar lang uitgevoerd. Ouderen onder ons kunnen het zich nog herinneren. Met zijn bel, zijn damesfiets en zijn krachtige stem trok hij door de Helmondse straten om voetbalwedstrijden, bioscoopvoorstellingen en koopdagen aan te kondigen. Dat waren prettige gebeurtenissen, maar soms moest hij ook vervelende aankondigingen doen. De meest vervelende was tijdens de oorlog.

Op 27 augustus 1921 vond in Mierlo een grote brand plaats. In Helmond organiseerde men voor de slachtoffers een grote collecte. Deze groep verklede collectanten, gefotografeerd in de Molenstraat in Helmond met in het midden stadsomroeper Jan de Belleman. (bron: Ach Lieve Tijd)

De Duitse bezetters gaven hem de opdracht om de burgers van Helmond te waarschuwen om met het schieten op Duitsers op te houden omdat anders de burgemeester, de commissaris van politie en de geestelijkheid zouden worden gefusilleerd.

Jan was niet alleen stadsomroeper, want hij had ook nog een viswinkel aan het Hemelrijksdijkje en hij was aanzegger bij begrafenissen. Als aanzegger kwam hij vertellen dat iemand was overleden. Familieleden, vrienden en anderen, die hem door de naaste familie waren aangegeven kwam hij op de hoogte stellen van de droevige gebeurtenis en eventueel uitnodigen voor de begrafenis. Toen in de jaren vijftig tal van Helmondse jongens als militair in Nederlands-Indië zaten werd er een blaadje uitgegeven dat onder de naam 'De Belleman' het contact

onderhield tussen Helmond en de tropen. Dat was rond de tijd dat Jan de Belleman uit het stadsbeeld is verdwenen en zijn fiets en bel werden vervangen door een auto en bandrecorder.

Ansichtkaart uitgegeven door het Helmonds Katholieke Thuisfront. Het blad dat naar de Helmondse soldaten in Nederlands-Indië werd verzonden heette 'de Belleman' (collectie Marinus van den Elsen)

Den belle-man

Vele hebben hem gekent
hij stond als belle-man bekend
dit was niet zijn enig vak
Jan had ook vis, en pruim-tabak.

Hij deed van alles bovendien,
om in zijn weekloon te voorzien.
Bij een neutje op zijn tijd,
vergat hij alle narigheid.

Jan zag heel wat droefheid aan,
in zijn aanzeggers bestaan.
Je had het toen nog niet voor niets,
hij deed alles met zijn fiets.

Was er iemand dood gegaan
liep Jan helemaal voor-aan
alles ging toen nog te-voet
achter de wagen, liep de stoet.

Was een paard, voor het gespan,
dan was het de gewone man.
Zag men soms twee paarden gaan,
was een rijke heen gegaan.

Zat men naast hem in de mis
rook men afen toe nog vis.
Met de wierook in de kerk,
was het parfum zonder merk.

Als omroeper van de stad,
fietste hij zo heel wat af,
om het nieuwtje te vertellen,
of de nood-slacht af te bellen.

Vrijdags om een uur of negen,
stond Jan al zijn vis te wegen.
Was die dag begrafenis,
zag men hem niet met zijn vis.

Tot het einde van zijn leven,
is Jan belle-man gebleven.
Ik zie hem gaan, en denk aan iets,
zijn laatste ritje, zonder fiets.

(gedicht uit: Helmonders skréve zèlluf)

Een bevrijder van Helmond

door Martin Geerts

De negentigjarige Engelsman Raymond Parker M.B.E. over wie dit verhaal gaat, is een van de laatste nog levende bevrijders van onze stad. Hoogstwaarschijnlijk zelfs de allerlaatste. De letters MBE achter zijn naam staan voor 'Member of the Order of the British Empire'. Tijdens een gesprek in Hotel West Ende op vrijdagmiddag 3 oktober jl. vertelde Raymond aan zijn neef Nico Buijs en Martin Geerts over zijn belevenissen in de oorlogstijd en vooral die in Helmond waar hij zijn latere echtgenote Willy heeft leren kennen.

Hij vertelde dat, toen op 6 juni 1944 zo'n tweehonderdduizend geallieerde militairen de Normandische kust bestormden, hij nog niet op een van de landingsboten zat. Ray kwam, als toen nog achttienjarige militair, een paar dagen na de invasie. Hij was bij de Royal Engineers en die waren bij de invasie nog niet nodig. De Royal Engineers waren genietroepen en bij dat onderdeel zorgde hij als field engineer voor de gecodeerde radiocommunicatie met het hoofdcommando. Dat gebeurde over een afstand van maximaal 20 kilometer. Waren de afstanden groter dan vond, in verband met eventuele

storingen over de korte golf, de communicatie plaats met morsesignalen. Voor draadloos telefoneren is namelijk in de regel veel meer zendenergie nodig dan voor draadloos telegraferen. Het squadron field engineers, waarbij Ray was ingedeeld, herstelde en versterkte wegen en legde tal van noodbruggen aan.

Op 3 augustus 1944, twee maanden na de invasie, werd Brussel bevrijd. Ray was daarbij. Van daaruit trok hij verder via Diest naar het plaatsje Bekkevoort in de Belgische provincie Vlaams-Brabant, waar door twee squadrons field engi-

Raymond en Willy in 1947 bij de Kluis in de Helmondse Warande. (Familiearchief Parker)

neers, bestaande uit 220 manschappen, een brug over het Albertkanaal werd gebouwd. Daarna ging het via Neerpelt, de Bergeijkse Barrier, Valkenswaard, Heeze, Geldrop en Mierlo naar Helmond. Ze kwamen daar op 25 september 1944 aan. Helmond-West was toen al bevrijd. Dat gebeurde op 22 september 1944. Die vrijdagochtend trokken de Britten al heel vroeg over de weilanden richting Mierlo-Hout en Stiphout naar Helmond. Maar al was dat gedeelte van Helmond toen al vrij, er zaten nog wel Duitse sluipschutters.

Op 25 september, de dag dat Ray arriveerde, werd Helmond-Oost ook bevrijd. Dat gebeurde vanuit Deurne, via een omtrekkende beweging over Asten en Brouwhuis. De Zuid-Willemsvaart had op dat moment geen enkele vaste oeververbinding meer omdat vrijdags de laatste twee bruggen in Helmond door de Duitsers waren opgeblazen. Daar waren de geallieerden helemaal niet rouwig om want die bruggen waren totaal niet geschikt voor de zware en brede Britse tanks. Er moest een noodbrug komen en de field engineers, met Ray in de gelederen, gingen meteen aan de slag. In slechts

Raymond en Willy bij de viering van hun zeventenvijftigste trouwdag op 31 januari 2009. (Familiearchief Parker)

vier uur tijd werd door een ploeg van vijftig man een baileybrug aangelegd als noodverbinding richting Watermolenwal en als vervanging van de veestraatbrug. Een baileybrug was een brug die maximaal zestig meter vrij kon overspannen en die zware voertuigen kon dragen. De segmenten van zo'n brug waren ontworpen om zonder bijzonder gereedschap en zonder hijskraan te kunnen worden geplaatst en ze waren dermate licht dat ze door een aantal mensen konden worden getild.

De constructieve onderdelen voor de brug werden vanuit Engeland verscheept en hadden de hele tocht vanaf Normandië meegemaakt. Maar het materiaal voor het wegdek kon bij de nabijgelegen bedrijven van Felix Clercx en Begemann worden gehaald. Dat dit materiaal daar aanwezig was had een Britse patrouille, een zogenaamde Reconnaissance Group, al ontdekt toen die op de 18e september onopgemerkt de stad was binnengedrongen. In een por-

tiëk van de toenmalige Amsterdamse Bank op de hoek van de Kanaaldijk en de Steenweg installeerde Ray zijn verbindingssysteem om van daaruit, met zicht op de in aanbouw zijnde brug, de achterhoede op de hoogte te houden van de vorderingen. De aangelegde brug was speciaal bedoeld voor het vanuit Mierlo oprukkende leger en sloot via de Watermolenwal aan op de route via Bakel naar De Rips. Drie dagen later werd, speciaal voor verkeer in de andere richting, een tweede noodbrug gebouwd op de plek van de huidige veestraatbrug. Dat gebeurde met materiaal van de kapotgeschoten brug en materiaal van Begemann.

Voor Ray waren deze drie tot vier dagen zonder verplaatsing, en daarnaast ook nog het werk midden in een stad, uitzonderlijk. En het werd nog veel uitzonderlijker omdat hij gedurende die dagen de toen zeventienjarige Willy Bezemer leerde kennen, het meisje waarmee hij later is getrouwd. Hij ontmoette haar tijdens het bevrijdingsfeest van Helmond, bij de veestraatbrug. Ze vond dat hij mooi Engels sprak. Ze zei: "Het is net of ik naar de BBC-radio luister." Dat was niet vreemd, want de meeste militairen spraken plat Engels, een of ander dialect, en vooral de militairen uit Wales waren voor Nederlanders echt niet te volgen. Maar Raymond was gewend om keurig te articuleren. Dat had hij geleerd als radiotelefonist, toen hij nog bij de verbindingstroepen was. Dat was nog vóór hij bij de genie kwam als field engineer.

Hij had door zijn verstaanbare Engels een voorsprong op de andere militairen als het ging om met meisjes te praten. Op 26 september, daags nadat met de bouw van de brug was begonnen, bracht Ray al een bezoek aan zijn meisje, bij haar thuis.

Willy woonde toen met haar moeder bij haar grootouders, aannemer De Vries en zijn vrouw, aan de Kromme Steenweg nr. 15. Haar vader was tewerkgesteld in Duitsland. Het huis aan de Kromme Steenweg is later, na de dood van het echtpaar De Vries, uit de erfenis gekocht

door oom Ruud, de broer van Willy's moeder. Zijn neef Nico Buijs heeft het huis later weer van hem gekocht en die woont daar nog steeds. Ray kwam (als korporaal, dezelfde rang zegt hij als Napoleon en Hitler) op uitnodiging van Willy, bij haar thuis vertellen over bruggenbouw.

De restanten van de trambrug ter hoogte van de Vlisco. (Collectie Henk van Dijk)

De totaal vernielde Veestraatbrug. (Collectie Henk van Dijk)

Tijdens de reparatie van de Veestraatbrug werd ter hoogte van de Watermolenwal gebruik gemaakt van een schipnoodbrug. (Collectie Henk van Dijk)

Hij bracht sigaretten mee, die kregen ze toen in het leger, per persoon honderd in de week. Hij bracht ook nog een brood mee. Een tante die daar toevallig was zei enthousiast: “Kijk echte witte mik.”

De oude margarinefabriek naast Villa Swinkels, langs het kanaal, was gedurende die dagen de plek van Ray om te overnachten. Maar, jammer genoeg kon hij niet lang in Helmond blijven, want het leger trok verder door de Peel, richting Blerick. Er moesten bruggen gebouwd worden in Grave en Cuyk en het wegdek was vaak totaal kapot gereden en moest voortdurend worden gerepareerd. De Duitsers hadden in de Peel ook her en der mijnen gelegd. Dat vormde natuurlijk een probleem. Er zijn drie manieren om dat op te lossen. Het zou bijvoorbeeld kunnen met mijndetectors. Maar die werken niet in de buurt van ijzeren rails en bovendien

kon door de talrijk aanwezige stenen niet geprikt worden.

Een andere mogelijkheid was om tanks voorop te laten rijden met vóór op de tanks trommels met kettingen waarmee de mijnen tot ontploffing konden worden gebracht. Maar dat was ook niet zinvol omdat daarmee ook de verharde spoorbaan zou worden opgeblazen. Gekozen werd voor een andere methode. Uit Engeland lieten ze twintig honden komen die speciaal getraind waren op de specifieke geur van kruid in de mijnen. Dat werkte uitstekend en de mijnen werden zonder verliezen of andere calamiteiten opgespoord. In Bakel werd tijdelijk een klein hoofdkwartier ingericht, want in De Rips was er voor drie weken werk. Vanuit Deurne lag er namelijk over Venray een goede weg naar het noorden,

maar voor retourvrachten moest in feite dezelfde weg gebruikt worden en die was daarvoor te smal. Er moest daarom een nieuwe weg aangelegd worden naar het zuiden. Van Venray via De Rips en Milheeze naar Helmond/Deurne. In verband met dit werk verkasten de Royal Engineers naar Deurne, juist op het moment dat de Duitsers weer een tegenaanval inzetten, waarbij Liessel werd ingenomen. Met extra hulp van de Schotten, die in Tilburg gevochten hadden, werden de Duitsers weer teruggeslagen.

Toen Ray later in Duitsland zat, in Wilhelmshaven, en de mogelijkheid kreeg om op verlof te gaan, bleek de toestand van het weer in Engeland vreselijk slecht te zijn. Het vroom daar verschrikkelijk hard, de sneeuw lag ongeveer anderhalve meter dik en er waren bijna geen kolen te krijgen om de kachel te stoken. Ray wilde zijn moeder telefonisch bereiken om zijn verlof te bespreken, maar dat was niet zo simpel.

In die tijd moest je een telefoongesprek boeken. Dat wil zeggen, dat je toestemming moest hebben om een buitenlijn te krijgen en aan de telefoniste de plaats doorgeven waar je naartoe wilde bellen en het telefoonnummer opgeven van de abonnee. Je kon daarna precies horen hoe de telefoniste via diverse schakelingen over het hele vasteland tenslotte Engeland bereikte. Maar zijn moeder was moeilijk aan de lijn te krijgen want ze had net als de meeste andere mensen in die tijd zelf geen telefoon. Via iemand die wel telefoon had kreeg hij haar tenslotte toch te pakken. Zij huilde en raadde Ray aan om te proberen of hij vanwege de extreme weersomstandigheden in Engeland zijn verlof door mocht brengen bij zijn vriendinnetje in Nederland. Toen hij daar

telefonisch de toestand uitlegde gaf de oma van Willy direct toestemming.

Meteen daarop ging Ray aan de slag om de benodigde documenten te verzorgen. Zijn verlofpas, bestemming, treinkaartje. Spullen inpakken voor een verblijf van drie weken in Nederland, een extra veldtenue, blouses, ondergoed, handdoeken en al die andere benodigdheden. Dan moest hij nog geld regelen. In het leger werd toen betaald in ‘BAFS’ (British Armed Forces Currency). Die moest hij wisselen op het kantoor van de officier voor de Spoorwegen in Hamburg om een plaatsje te krijgen in de speciale verlof-trein, die Hamburg iedere dag na middernacht verliet, via Brussel naar Calais. Een reis van ruim achtenveertig uur.

Toen alles voor de reis gereed was, ging hij naar de kazernekeuken om over een voedselrantsoen te praten. Hij vroeg aan de sergente kok die ook een Nederlands vriendinnetje had, een voedselrantsoen voor drie weken Nederland. De kok was uiterst inschikkelijk. Het was zelfs om verlegen van te worden. Behalve zijn grote soldatenrugzak, de zogenaamde ransel, vulde de kok ook zijn twee andere tassen met blikjes vis, corned beef, worstjes in blik, witte bonen in tomatensaus, blikjes boter en kaas, verschillende soorten ingeblikt fruit en verschillende blikjes koffiemelk. Dan was er thee, suiker, koffie en jam en tenslotte nog drie broden. Het woog wel een ton en dan waren er nog de kleren, sokken en schoenen, om maar niets te zeggen over de honderden sigaretten die Raymond vooraf al had opgepot.

Sommige van die sigaretten waren nodig als steekpenning voor de machinist

van de trein om vaart te minderen bij Roermond zodat Ray uit de trein kon springen. In die plaats werd namelijk niet gestopt. En eenmaal in Roermond aangekomen moest natuurlijk ook de seinwachter daar omgekocht worden om de trein snelheid te laten minderen voor Ray, als hij weer terug moest naar Hamburg, aan het einde van zijn verlof. Om op die manier weer op de trein te komen was niet niks. Je moest langs de wagon rennen, de deur grijpen, al je bagage naar binnen gooien en onder vloeken en tieren van de inzittenden jezelf naar binnen sleuren. Je kreeg hele scheldpartijen over je hoofd en moest maar proberen zo snel mogelijk te verdwijnen in het gangpad om ergens anders een plaatsje te vinden voor de twintig uren durende treinreis terug naar Hamburg.

De reis begon om 3 uur 's morgens in een Bedford truck. Een drietonner waarmee de verlofgangers van Wilhelmshaven naar Hamburg werden gebracht over een afstand van 120 kilometer. Ze zaten op houten banken op een stalen vloer, zonder toilet en het vroom 18 graden. In Hamburg konden de BAFS gewisseld worden tegen guldens, werden de verlofpasjes gestempeld en kon de treinreis richting Calais rond middernacht beginnen. Toen de trein eindelijk na vele uren het station van Roermond binnen reed, werd inderdaad vaart geminderd. Ray en enkele anderen die er ook in Roermond uit moesten, zochten ieder een eigen deur, slingerden al hun bagage naar buiten en sprongen, al rennend, uit de trein. Dat lukte allemaal zonder schade te hebben opgelopen. Daarna moesten de spullen

Foto genomen vanaf hotel West-Ende. De reparatie van de Veestraatbrug is in volle gang. Links is de baileybrug goed te zien. (Collectie Berry Wijnen)

De vernielde Veestraatbrug met op de achtergrond de baileybrug, gezien vanaf de voetgangerbrug. (Collectie Berry Wijnen)

bij elkaar worden gezocht en moesten ze de seinwachter zien te vinden om te proberen die voor de terugreis om te kopen. De seinwachter wilde wel meewerken, maar vroeg de exorbitante prijs van tweehonderd sigaretten per persoon voor het simpele werkje om de trein even vaart te laten minderen en hij was niet te vermurwen iets van die prijs af te doen.

Tenslotte naar Helmond

Daarvoor moest Ray vanaf Roermond met een gewone Nederlandse trein richting Geldrop. In dat station aangekomen, waar hij door een oom van zijn vriendin Willy zou worden opgehaald, vroeg de stationsbeambte aan Ray en een andere Britse militair die ook in Helmond moest zijn, om het treinkaartje. Zij hadden natuurlijk alleen hun pasjes voor de verloftrein naar Calais, maar die werden door de

spoorwegbeambte niet geaccepteerd. Hij eiste betaling van de treinreis, maar Ray en zijn collega weigerden om hem geld te geven. Toen werd die beambte wat pissig en op een typische pedante Nederlandse ambtenarentoon riep hij de stationschef erbij. Toen die er was, zeiden Ray en zijn maat in koor, alsof ze het samen hadden gerepeteerd: "Als wij er niet waren geweest, zaten jullie nu nog steeds onder de knoet van de moffen." De heren krabden wat onder hun kin en smoesden iets tegen elkaar en de jongens mochten doorlopen.....

Bronnen:

- Raymond Parker M.B.E.
- Nico Buijs.
- Rob Smit.
- Eindhovens Dagblad.

Kannen met drie oren en loden pegels

vormden ooit een standaardmaat om accijns op bier te heffen

door Hans Vogels

Op archeologische locaties in de Helmondse binnenstad worden vrij frequent aarden kannen, of delen daarvan, gevonden. Gewoonlijk hebben die slechts één oor, maar zo nu en dan worden er exemplaren met drie oren aangetroffen. De bewuste kannen werden vroeger in veel plaatsen gebruikt. In de middeleeuwen, maar ook in latere perioden, kwamen ze zowel in Vlaanderen als in meer noordelijker streken voor. In Helmond vormden ze een standaardmaat om accijns op bier te heffen.

Bier was al in de middeleeuwen een volksdrank die overvloedig werd geschonken. De Helmondse bestuurders wisten van dat drankgenot adequaat te profiteren door accijns te heffen op het gerstenat. Om die belasting te ontduiken zijn er ettelijke conflicten beslecht. Kasteleins en herbergiers verzetten zich hevig en dreigden zelfs bij inning 'den schout den hals af te snijden'. Op zijn beurt stak de schout eens een kar van een frauderende kroegbaas in brand en verdrong diens paard. Vanaf 1622 moest iedereen zich aan strenge voorschriften houden met betrekking tot het schenken van bier. Het brouwsel moest voortaan

getapt worden in een door de keurmeester gepegelde kan met drie oren. 'Soo wie dranck vercoopt anders dan met gebrande maten, gewichten oft potten, bij den keurmeesters gebrandt ofte gepegelt', betaalde een dwangsom van 25 stuivers. De helft hiervan was voor de heer, van de andere helft profiteerde de keurmeester.

De karakteristieke kannen werden in de zestiende eeuw voornamelijk gemaakt door pottenbakkers uit het Belgische Raeren, een Duitstalige gemeente in de provincie Luik. Ze werden gemodelleerd op een draaischijf en gebakken bij een hoge temperatuur. In de hete oven werd

zout gestrooid. Die stof vernevelde waardoor het product met een laagje glazuur werd bedekt. Door de hitte verharde de klei en werd het maaksel waterdicht. Bijgevolg waren de kannen uitermate geschikt om uit te drinken of er vloeistoffen in te bewaren. Omdat ze handmatig werden gemaakt, bestaan er diverse variaties in formaat en model. Derhalve verschilt ook de inhoud. Een enkele keer is een gaatje in de hals gemaakt waarin een druppel gesmolten lood is vastgeklonken. De kannen zijn daarmee gepegeld (gemerkt) als hulpmiddel om er een gelijke maat in of uit te kunnen schenken. Het keurteken gold als maatstaf voor de (getapte) inhoud.

In de loop der tijd werden de kannen steeds kleiner. Soms stonden ze op een voet en liepen ze op de buik uit tot een spitse punt. Af en toe werd een gezicht op de schoft gegraveerd. Rond zeventienhonderd waren ze incidenteel versierd met familiewapens of portretten. Vanwege de ellendige leefomstandigheden gedurende de tachtigjarige oorlog, stopten veel pottenbakkers. De kannen raakten uit de mode en de productie nam af. Drinkbekers en glazen werden een trend, waardoor er steeds minder uit een kan werd gedronken.

Vondsten

In Helmond werden de kannen veelvuldig gebruikt. Op diverse archeologische vindplaatsen werden betrekkelijk zeldzame exemplaren, of scherven daarvan, aangetroffen. Eén kan werd ontdekt in een bouwput aan de Veestraat, een ander op de hoek Markt en Kerkstraat nabij Huize de Valck. Bij restauratiewerken in het Ketsegangske en achter de vleeshouwerij in de Kerkstraat

werden eveneens kannen aangetroffen en ook nabij het Doorneind en de Kromme Steenweg werden er gevonden. Omdat nog maar een deel van de binnenstad is onderzocht, is het aannemelijk dat er nog meer in de bodem verborgen zitten.

Het oudste exemplaar werd aangetroffen bij een opgraving die werd uitgevoerd door de Historische en Archeologische Vereniging Helmont. Deze was gevuld met 167 munten uit de periode 1488 tot 1619. Het Doorneinds kannetje kon worden gedateerd tussen 1550 en 1600. Het bij de vleeshouwerij ontdekte kruikje heeft een diameter van slechts 14,5 cm.

Zestiende eeuwse zoutgeglazuurde Raerense stenen drie-oren-kan. (Collectie Gemeentemuseum Helmond)

Het gemeentemuseum herbergt twee varianten die afkomstig zijn van een vindplaats in de Veestraat. De handgrepen zijn puntig en met vingerindrukken versierd. De museumcollectie bevat ook twee exemplaren die elders in de binnenstad werden ontdekt. De een is lichtbruin en heeft een voorstelling van een vrouwenhoofd. De ander is grijs, heeft drie afbeeldingen en het opschrift *Robert Thievin-cart(ouch)e*. Frappant is dat de taferelen op z'n kop staan, drie geschetste druiventrossen hangen eveneens omgekeerd.

Bij opgravingen die in 1985 aan de Speelhuisboulevard plaatsvonden, werd een fragment gevonden van een kan met drie grepen. Deze heeft een kleine bescha-

diging onder de rand. Op de plaats van de aanzet van de grepen zit een bruine rand van ijzerglazuur. Daarmee is deze kan een van de jongste exemplaren. In een oude waterput aan de Kromme Steenweg werd in 2005 een complete kan gevonden met op de buik drie scènes van vrouwenhoofden met een haarnet.

Karel de Vijfde

Volgens een legende zou Karel de Vijfde, tijdens een reis door Brabant, in Helmond een kan bier hebben besteld in herberg de Wildeman aan de Markt. Wat moet je anders drinken als het water niet te vertrouwen is en er ternauwernood wijn wordt geschonken. De herbergier bracht hem een volle kan, maar hield deze aan het oor vast. De keizer gebod hem het bier in een kan met twee oren aan te reiken. De waard bood de bestelling vervolgens aan met zijn beide handen aan de oren. De keizer kon de drank ook zo niet aannemen en gelastte dat in Helmond voortaan alleen bier geschonken mocht worden in kannen met drie oren.

Het voorval is opgetekend door Stephanus Hanewinkel, maar zoals gezegd betreft het een legende. In het boek *Van stroppendragers en de pot van Olen* staan verhalen over Karel de Vijfde die zijn opgetekend door Harlinda Lox. Daaruit blijkt dat de Belgische stad hetzelfde voorval opteert. De herberg waar dit gebeurd zou zijn bestaat echter

Tekening van Karel de Vijfde uit een populair geschiedenisboek. (Collectie RHCE)

Schilderij van Matsys met een knipoog. Een ouder verliefd stel wordt door de omstanders niet helemaal serieus genomen. De kan is leeg en de slappe doedelzak wijst op impotentie van de man. (afbeelding internet)

nog steeds en de betreffende kan wordt daar nog altijd bewaard. Gasten kunnen desgewenst daaruit drinken, zoals veel van hun voorgangers dat al deden.

Schilderkunst

Uit de schilderkunst blijkt dat soortgelijke kannen vroeger bij feesten en partijen gebruikelijk waren. Bij vrolijke gelegenheden werd gedronken uit kannen met drie oren. Daarom worden de karaffen ook wel *vriendenkroezen* genoemd en staan ze symbool voor verbondenheid en broederschap. Op schilderijen van de Brabantse schilder Pieter Breughel, staat de kan vaak afgebeeld. Hij is onder andere te zien op de doeken *Dans rond de meiboom*, *De Joriskermis* en natuurlijk op het beroemde doek *De Boerendans*. Ook voor Jan Matsys was het attribuut een gewild thema. Menigmaal wordt een doedelzak aan de kan gerelateerd.

Op een schilderij van Matsys zijn beide objecten satirisch in beeld gebracht. De schildering geeft de vertwijfeling van een ouder verliefd stel weer. Het illustreert de wanhoop van het paar, waarbij

de vrouw opzichtig een lege kan vasthoudt. De lege doedelzak symboliseert de impotentie van de man en de opening van de kan het verlangen van de vrouw. Het gehele schouwspel straalt een afkeurend gedrag van de omstanders uit.

Symboliek

Hoewel door de legende rond Karel de Vijfde het belang van de drie handvatten simpel wordt verklaard, bestaat er ook een diepere betekenis. Het drieorig drinkgerei werd vroeger ingezet om verbondenheid en broederschap te benadrukken. Het cijfer drie staat voor de Heilige drie-eenheid: God de Vader, zijn Zoon en de Heilige Geest. Er kwamen drie wijzen uit het oosten, de haan kraaide drie maal en de wederopstanding van Christus was op de derde dag.

Ook staat het aantal voor de Hemel het rijk van de goden, de woonplaats van God en het land van mensen, dieren en planten. Drie staat ook voor geloof, hoop en liefde. Op de derde dag van de schepping werd het leven op aarde geschapen en bij gebeurtenissen wordt het cijfer drie als een Goddelijk teken beschouwd: de

eerste keer is louter toeval, de tweede keer is duivels en de derde keer is een teken Gods. Eigentijdse gezegden zijn: *Drie maal is scheepsrecht en alle goede dingen in drieën.*

Opnieuw in gebruik

In Helmond werden de kannen veelvuldig gevonden op locaties van voormalige herbergen. Hieruit kan worden afgeleid dat ze door verschillende lagen van de bevolking werden gebruikt. In 1979, bij de viering van het achthonderdjarige bestaan van de stad, werd een feestelijk bier gebotteld in de karakteristieke kan. Hiermee werd de vroegere plaatselijke richtlijn weer in het leven geroepen, maar de maatregel raakte opnieuw in de vergetelheid. Totdat de uitbater van het Huis met de Luts aan de Markt daar verandering in bracht.

Helmonds bier met een rijke historie moet natuurlijk zoals het betaamd gedronken worden uit een speciale kan met drie oren. (foto internet)

Het Huis met de Luts is het oudste koopmanshuis van Helmond. Het staat midden in het centrum, dateert uit 1594 en huisvestte ooit *Herberg De Swaen*. Een opvallend detail is het ronde raampje in de gevel met daarin een pentagram of vijfpuntige ster. Boven de deur staat een tekst die herinnert aan de stadsbrand van 1587. Het huis kent een rijke geschiedenis, van herberg tot apotheek, van goudsmederij tot bakkerij.

Het Huis met de Luts is ook het geboortehuis van Andreas van Hoeck die van 1883 tot 1912 burgemeester van Helmond was en tevens uitbater van *Bierbrouwerij De Vijfhoek* aan de Molenstraat. De vijf punten van het pentagram zouden kunnen verwijzen naar De Vijfhoek, maar de naam suggereert ook dat de brouwerij is vernoemd naar vijf Van Hoecken. Andreas van Hoeck had vier kinderen, samen vormden ze dus een vijftal. Het is dan ook voorstelbaar dat zo de naam van de brouwerij is ontstaan.

De huidige uitbaters lieten de historie herleven met de introductie van *Vijfhoek 1515*, een speciaal Helmonds bier. Het wordt verkocht in de typische en historische kan. Hiermee is de oude geschiedenis opnieuw actueel.

Gebruikte literatuur:

- Theo de Jong, Drie-oren-kannen, feestkruiken uit Helmond.
- Ministerie van eten en drinken: De bierkruik van "De Vijfhoek".
- Regionaal Historisch Centrum,
- Gemeente museum Helmond.
- Wikipedia de vrije encyclopedie.

Begunstigers van de Heemkunding Helmont

- ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
- ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
- AUTOBEDRIJF HOEFNAGELS DEALER CITROËN-HYUNDAI
- BLOEMENMAGAZIJN DE SCHUUR
- BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS
- COENEN
- DERISON GROENTE EN FRUIT
- DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
- DRUKKERIJ VAN STIPHOUT
- FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
- IL BORGO HUIS MET DE LUTS
- LUNCHROOM PAUL EN RIET
- MAREIN ORGANIZING
- MOSMAN AUTOSCHADE
- O.M.D. NOTARISSEN
- RABOBANK
- VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
- WIJNHUIS HELMONT
- VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG